

Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego w postępowaniu cywilnym

Mirosława Jesion¹

Przedmiotem niniejszego opracowania są zagadnienia związane ze zdefiniowaniem pojęcia „elektroniczny dokument prywatny”. Jednocześnie zostanie poruszona problematyka dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu z elektronicznego dokumentu prywatnego w kontekście konieczności informatyzacji postępowania cywilnego.

Uwagi wstępne

Stałym elementem postępu cywilizacyjnego jest informatyzacja. Wraz z nią powszechny stał się dostęp do usług elektronicznych i informatycznych, a zatem i do sprzętu elektronicznego. Taki stan rzeczy jest związany z rozwojem nauki i postępowem technologicznym w różnych dziedzinach życia. W tym kontekście należy dostrzegać kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego oraz zwrócić uwagę na nowe oblicze prawa spowodowane procesem informatyzacji. W kontekście tematu niniejszego opracowania należy odnieść się pozytywnie do kolejnych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego zachodzących na przestrzeni ostatnich lat w zakresie poszerzania katalogu środków dowodowych dopuszczalnych na gruncie cywilnego prawa procesowego, w szczególności dokumentu i jego formy elektronicznej.

W aktualnie obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego mianem dowodów określa się: a) dokumenty, w tym dokumenty elektroniczne; b) oględziny; c) opinie biegłych; d) zeznania świadków; e) przesłuchanie stron; f) inne środki dowodowe, do których zalicza się m.in. dowód z DNA, dowody związane z przesyłaniem wiadomości na odległość, eksperyment procesowy. Katalog środków dowodowych uregulowanych w ustawie procesowej ulega ciągłym przemianom i nie ma charakteru zamkniętego. Kolejność umiejscowienia środków dowodowych w Kodeksie postępowania cywilnego nie przesądza w sposób kategoriowy o ich wartości, gdyż zależy od konkretnych okoliczności i charakteru sprawy². Ponadto systematyka Kodeksu postępowania cywilnego nie rozstrzyga o formalnej hierarchii środków dowodowych z punktu widzenia ich mocy i wiarygodności³.

Definicja pojęcia – dokument elektroniczny

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie zawierają definicji legalnej pojęcia „dokument”. Próby opracowania definicji objaśniającej analizowane pojęcie były podejmowane zarówno przez przedstawicieli doktryny prawa materialnego,

jak i prawa cywilnego procesowego oraz przez judykaturę już w okresie międzywojennym. Najszerzej pojmowaną definicję pojęcia „dokument” przedstawił *M. Allerhand*. Autor ten uznawał za dokument każdy przedmiot wyrażający pewną myśl, bez względu na to, z czego jest ten przedmiot wykonany oraz jakimi środkami myśl ta została wyrażona⁴. Natomiast *E. Waškowski* utożsamiał dokument z dowodem pisemnym. Jednak dopuszczał także możliwość rozszerzenia zakresu tego pojęcia na wszelkiego rodzaju przedmioty, zawierające utrwalone za pomocą znaków pisemnych wiadomości co do okoliczności faktycznych sprawy⁵. Samej istoty dokumentu autor ten upatrywał w wyartykułowaniu myśli, twierdzeń lub oświadczeń. Z kolei inny przedstawiciel doktryny prawa cywilnego procesowego okresu międzywojennego *L. Peiper* pojęcie dokumentu w ujęciu szerokim objaśniał jako każdy przedmiot, który ujawniał na zewnątrz jakieś zdarzenie w przyszłości. W ujęciu węższym określał dokument jako pismo bez względu na materiał, na którym je sporządzono, a także bez względu na osobę, od której pochodzi⁶.

Z biegiem czasu, zarówno w okresie powojennym, jak i po uchwaleniu Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., przedstawiciele doktryny, analizując pojęcie dokumentu, zawężali jego zakres wyłącznie do formy pisemnej. W opinii *W. Berutowicza* za dokument należało uznawać przedmiot pokryty pismem (napisem), bez znaczenia był zaś materiał, z jakiego przedmiot został wykonany⁷. Ponadto zdaniem powołanego tego autora dokument powinien utrwalać za pomocą znaków pisarskich treść o znaczeniu prawnym⁸. Podobną koncepcję przedstawił *W. Siedlecki*, według którego

¹ Autorka jest absolwentką kierunku Prawo Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.

² *Z. Reich*, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 161 i n.

³ *J. Studzińska*, [w:] *P. Cioch, J. Studzińska* (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2012, s. 256.

⁴ *M. Allerhand*, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów, s. 283 i n.

⁵ *E. Waškowski*, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 196.

⁶ *L. Peiper*, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego (część pierwsza) i przepisów wprowadzających Kodeks postępowania cywilnego wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi*. Tom I art. 1–293, Kraków 1934, s. 589–590.

⁷ *W. Berutowicz*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983, s. 122.

⁸ *Ibidem*, s. 146.

analizowane pojęcie znaczy tyle samo co dokument pisemny, rozumiany jako uzewnętrznienie jakiejś myśli lub wiadomości za pomocą pisma⁹. *Z. Resich* nie ograniczył swoich poglądów wyłącznie do formy pisemnej dokumentu. Podnosił, że za dokument powinien być uznany przedmiot, na którym treść utrwalona była za pomocą pisma, ale również za dokument *sensu largo* należało uznawać także plany, rysunki, fotokopie¹⁰. Zgodnie z obowiązującym Kodeksem postępowania cywilnego wskazywane przez *Z. Resicha* środki dowodowe (plany, rysunki, fotokopie i in.) zaliczane są do tzw. innych środków dowodowych. W konsekwencji na podstawie art. 308 KPC dowody z innych dokumentów, w szczególności zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentu.

Głęboką analizę przedmiotowego pojęcia przeprowadził *K. Knoppek*, według którego pojęcie dokumentu na gruncie prawa cywilnego materialnego i procesowego są rozłączne¹¹. Dokumentami na gruncie materialnoprawnym są wyłącznie te obejmujące oświadczenia woli, a dokumentami w rozumieniu ustawy procesowej są uznawane również te obejmujące oświadczenia wiedzy (w tym zawierające informacje techniczne, jakościowe, ilościowe), a nawet oświadczenia uczuć. Przyznanie dokumentowi statusu procesowego zależy od jego pisemnej formy ze względu na jego istotę, która polega na wyrażeniu treści dokumentu pismem. Zdaniem tego autora konsekwencją faktu, że dokument wyraża jakąś myśl ludzką, jest jego treść. *K. Knoppek* sformułował własną definicję dokumentu, objaśniając dokument jako wyrażoną na piśmie w jakimkolwiek języku myśl ludzką, która opatrzona jest podpisem wystawcy, uzewnętrzniona w sposób trwały, nadający się do uwielokrotnienia oraz – przynajmniej formalnie do zastosowania w postępowaniu cywilnym¹². Wskazana definicja odnosi się do podpisu jako elementu konstytuującego dokument na gruncie prawa cywilnego procesowego. Zagadnienia związane z podpisem zostaną podjęte w dalszej części opracowania.

Do czasu kolejnej nowelizacji Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego¹³ ustawodawca nie wprowadził definicji legalnej terminu „dokument”, a analizowane pojęcie przyjmowane było w znaczeniu węższym i rozumiane jako pisemne uzewnętrznienie jakiejś myśli lub informacji, a także woli człowieka, nadających się do wielokrotnego wykorzystania¹⁴. Jednocześnie wraz ze zmianami technologicznymi zachodzącymi w obrocie gospodarczym podjęto dyskusję nad koniecznością wykorzystania dokumentu w postaci elektronicznej. Zauważono, że w związku z rozwojem nowych dziedzin nauki zmiany technologiczne są koniecznością oraz że powinny one modyfikować, uzupełniać, a także gdy jest to możliwe, upraszczać dobrą praktykę prawną, nie niwelując dotychczasowego systemu prawa i dorobku doktryny¹⁵.

W opinii *W. Kocota* pojęcie „dokument” ma znaczenie szersze niż konstrukcja formy pisemnej zwykłej i powinna być odnoszona do każdej metody trwałego uzewnętrznienia znaków językowych w widzialnej postaci, a w dobie rozwoju elektronicznych nośników informatycznych zakres znaczenia pojęcia „dokument” nie powinien być zawężany wyłącznie do postaci papierowej¹⁶. Mniej liberalnie dokument elektroniczny ujmowała *K. Górską*. Według niej wyróżnienie dokumentu elektronicznego jest konsekwencją uznawania kwalifikowanej formy elektronicznej za odrębną od formy pisemnej, gdyż ta pierwsza wiąże się zasadniczo z odmiennym sposobem utrwalenia oświadczenia woli, niż następuje to w przypadku dokumentu tradycyjnego¹⁷. Najbardziej pogłębioną analizę pojęcia dokumentu elektronicznego przedstawił *J. Jankowski*, inspirując się definicją dokumentu z okresu międzywojennego prezentowaną przez *M. Allerhanda*. Zdaniem *J. Jankowskiego* każdy dokument w sensie technicznym stanowi trwały zapis informacji, a w sensie prawnym jest również zapisem spełniającym określone przesłanki formalne¹⁸. Dokument elektroniczny nie różni się od dokumentu papierowego w swej funkcji (istocie), a tylko w swej strukturze (budowie), w tym charakterem nośnika sposobem zapisu, sposobem odczytu, trwałością w czasie, możliwością udostępnienia, sposobem kopiowania, techniką zabezpieczenia i podatnością na manipulację¹⁹. W opinii *J. Jankowskiego* wskazywane różnice implikują niekiedy konieczność innego traktowania dokumentu w zwykłej formie papierowej i dokumentu elektronicznego, gdyż z drugim ze wskazanych dokumentów nie można zapoznać się bezpośrednio, lecz jedynie za pomocą urządzeń informatycznych umożliwiających ich odczytywanie z nośnika²⁰.

Nowelizacja Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego z 10.7.2015 r. była efektem dyskusji prowa-

⁹ *W. Siedlecki*, Zarys postępowania cywilnego, Warszawa 1968, s. 256.

¹⁰ *Z. Resich*, Uproszczenie postępowania dowodowego w świetle prawa cywilnego procesowego Polski i innych krajów socjalistycznych, NP 1987, Nr 7–8, s. 12.

¹¹ *K. Knoppek*, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993, s. 18.

¹² *Ibidem*, s. 35.

¹³ Ustawa z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311).

¹⁴ *M. Manowska*, Dokument jako środek dowodowy w postępowaniu nakazowym, Pr. Sp. 1999, Nr 4, s. 16 i n.

¹⁵ *D. Szostek*, Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa 2012, s. 238.

¹⁶ *W. Kocot*, Wpływ Internetu na prawo umów, Warszawa 2004, s. 335.

¹⁷ *A. Górską*, Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych, Warszawa 2007, s. 234 i n.

¹⁸ *J. Jankowski*, Elektroniczny obrót prawny, Warszawa 2008, s. 158 i n.

¹⁹ *Ibidem*, s. 161.

²⁰ *Ibidem*, s. 161.

dzanej przez doktrynę²¹ w zakresie definicji dokumentu, jego formy elektronicznej, zakresu zastosowania oraz mocy dowodowej. Główny cel nowelizacji był związany z kolejnym etapem informatyzacji postępowania cywilnego i polegał na wprowadzeniu zmian w zakresie formy czynności prawnych, a także nieznaney dotychczas formy dokumentu jako środka dowodowego. W konsekwencji wprowadzanych zmian dodano art. 77³ KC, zgodnie z którym dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią. Jednocześnie ustawodawca postanowił, iż do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarczy złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie (art. 77² KC). W wyniku wprowadzenia nowych regulacji do zachowania formy dokumentowej czynności prawnej wystarczające jest złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający zidentyfikowanie osoby, która złożyła oświadczenie. W ten sposób niejako zastosowano wyżej analizowaną, rozumianą szeroko koncepcję pojęcia „dokument”, jednocześnie uwzględniając współczesny rozwój nowoczesnych technologii, z którym wiąże się kształtowanie nowego oblicza prawa spowodowane procesem informatyzacji.

W kontekście tematu niniejszego opracowania należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt wprowadzonej 10.7.2015 r. nowelizacji dotyczącej postępowania dowodowego. W konsekwencji zmian wprowadzonych w przepisach odróżnić należy dowód z dokumentu zawierającego tekst od dowodu z dokumentów w innej postaci (np. zapisu dźwięku, zapisu obrazu i dźwięku). Taki stan rzeczy ma związek z rozwojem współczesnej techniki, w wyniku którego możliwe jest sporządzenie dokumentu w innej formie niż tradycyjna, rozumiana jako tekst składający się z ciągu liter alfabetu, co zostało dostrzeżone przez ustawodawcę. Za potrzebą przyjęcia z tym związanych zmian przemawiała praktyka stosowana coraz powszechniej zarówno przez uczestników postępowań, jak i przez sądy²². Efektem nowych regulacji jest konieczność odróżnienia dokumentów zawierających tekst, oraz dokumentów, których treść wyrażona jest w innej formie. Wskazane różnice na gruncie prawa cywilnego procesowego sprowadzają się do odpowiedniego stosowania art. 244 KPC do dokumentów zawierających tekst. Wystawca dokumentu sporządza tekst, korzystając ze znaków alfabetu zgodnie z regułami językowymi, którymi się posługuje. Natomiast wobec dokumentów, których treść wyrażona jest w innej formie, w szczególności dokumentów, na które składa się zapis obrazu, dźwięku lub obrazu i dźwięku, zastosowanie znajduje art. 308 KPC, zgodnie z którym dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ KPC sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Artykuł 243¹ KPC znajduje zastosowanie do tych dokumentów, któ-

re łącznie spełniają dwa warunki: 1) zawierają tekst oraz 2) można ustalić tożsamość ich wystawców²³. Należy uznać, że przy kumulatywnym spełnieniu wskazanych przesłanek analizowany przepis znajdzie zastosowanie zarówno do dokumentów w formie pisemnej i elektronicznej, jak i w formie dokumentowej.

Podsumowując, należy zaakcentować, że pojęcie dokumentu na gruncie prawnym oderwało się od tradycyjnego myślenia o dokumencie jako podpisanej kartce papieru. Zasadniczą funkcją dokumentu jest utrwalenie określonych spostrzeżeń lub wszelkiego rodzaju oświadczeń w celu przedstawienia ich w tej formie w przyszłości²⁴. W ujęciu szerokim za dokument powinien być uznany każdy przedmiot, jako zawierający określoną treść myśli człowieka, a to z kolei różni go od innych tzw. rzeczowych środków dowodowych. Nie ma znaczenia zastosowanie określonego rodzaju nośnika. Może nim być tradycyjny papier, jak również np. twardego dysku komputera, pamięć telefonu komórkowego lub inny sprzęt elektroniczny zawierający nośnik pamięci. Na gruncie postępowania cywilnego nie ma znaczenia kontekst, w jakim ujmowany jest dokument w prawie cywilnym materialnym. Natomiast dla postępowania dowodowego istotne jest, czy w rozumieniu art. 244 i 245 KPC dokument spełni kryterium jako środek dowodowy.

Rodzaje dokumentów

Kodeks postępowania cywilnego z 1932 r.²⁵ wprowadził podział dokumentów na publiczne i prywatne. Dokumenty publiczne musiały być sporządzone przez władze, urzędy i osoby zaufania publicznego w zakresie ich działania i nie obowiązywał wymóg sporządzania ich w przepisanej formie²⁶. Natomiast dokumenty prywatne stanowiły dowód tego, że zawarte w nim oświadczenie pochodzi od osoby, która je podpisała. Wskazane rozróżnienie dokumentów zosta-

²¹ Szerzej zob.: B. Kaczmarek-Templin, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012; D. Szostek, Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa, 2012; D. Szostek, M. Świerczyński, Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym, MoP 2007, Nr 17, s. 935–940; B. Kaczmarek, Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – polemika, MoP 2008, Nr 5, s. 248–252; D. Szostek, M. Świerczyński, Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – odpowiedź na polemikę, MoP 2009, Nr 6, s. 327–329.

²² Uzasadnienie do projektu ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy Nr 2678, Sejm VII kadencji, s. 7, http://legislacja.gov.pl/docs/2/177283/177320/177321/dokument_119983.pdf (dostęp z 3.1.2019 r.).

²³ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2017, s. 494.

²⁴ *Ibidem*, s. 494–495.

²⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej – Kodeks postępowania cywilnego z 29.11.1930 r. (t.j. Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934).

²⁶ K. Knoppek, Dokument..., s. 77.

ło zmienione dopiero w Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r., w którym ustawodawca odstąpił od pojęcia dokumentu publicznego, zastępując je pojęciem dokumentu urzędowego.

W aktualnie obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego w art. 244 i 245 KPC ustawodawca klasyfikuje dokumenty na urzędowe i prywatne. Jednocześnie nie wskazuje *expressis verbis* kryteriów formalnych, jakie powinny spełniać, m.in. odnoszących się do nośnika, na którym mają być sporządzane. W zakresie wykładni wskazanych przepisów zastosowanie znajduje stanowisko doktryny, które generalnie jest jednolite, a według niego podział dokumentów opiera się na dwóch kryteriach – wystawcy i zakresu mocy dowodowej²⁷.

Mając na względzie pierwsze ze wskazanych kryteriów, zgodnie z art. 244 § 1 KPC, przez dokumenty urzędowe powinno uznawać się te sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania. Stanowią one dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Od czasu nowelizacji ustawy procesowej, która weszła w życie 8.9.2016 r., uogólnieniu uległ katalog podmiotów uprawnionych do wystawiania dokumentów urzędowych. Istnieje zasadnicza różnica pomiędzy sporządzeniem dokumentów urzędowych przez organy administracyjne, gdyż obligatoryjnie muszą one być sporządzone w zakresie ich działania (art. 244 § 1 KPC), a sporządzeniem dokumentów urzędowych przez podmioty określone w art. 244 § 2 KPC, te powinny być sporządzone wyłącznie w zakresie zleconych im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej. Można zatem stwierdzić, iż za dokumenty urzędowe powinny być uznawane zarówno te pochodzące od organów administracji rządowej, jak i administracji samorządowej, tj. organów gminy, powiatu i województwa, a także sporządzone przez organizacje zawodowe (np. samorząd adwokacki, radcowski, lekarski, aptekarski), związki zawodowe, organizacje pracodawców, związki spółdzielcze, cechy rzemiosł, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe w zakresie zleconych im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej. Jeżeli organ wystawi dokument o treści wykraczającej poza jego kompetencje, to taki dokument nie ma waloru dokumentu urzędowego²⁸.

Dokumentami prywatnymi są wszystkie te, które nie spełniają przesłanek dokumentów urzędowych, a sporządzone w formie pisemnej albo elektronicznej stanowią dowód tego, że osoba, która je podpisała, złożyła oświadczenie woli zawarte w dokumencie. Na podstawie definicji ustawowej wskazać można szerszy katalog podmiotów, względem dokumentów urzędowych, osób, które mogą być wystawcami dokumentów prywatnych. Zgodnie z art. 245 KPC dla kwalifikacji dokumentu jako prywatnego nie ma znaczenia status wystawcy, gdyż może nim być każda osoba fizyczna, praw-

na, jednostka organizacyjna. Ponadto przedmiot dokumentu prywatnego nie musi być związany z działalnością tej osoby, przedmiot ten bowiem nie podlega żadnym ograniczeniom²⁹. Jako przykład dokumentu prywatnego można wskazać: dziennik budowy, świadectwo pracy wystawione przez pracodawcę, ekspertyzę pozasądową z intencją uznania jej przez sąd za dowód w sprawie (prywatna opinia rzeczoznawcy), wyciąg z ksiąg rachunkowych, faktura VAT, karty choroby, historie choroby, listy przewozowe i inne.

Mając na względzie kryterium mocy dowodowej dokumentów, należy odnieść się do jej zakresu. W polskim procesie cywilnym każdy dokument zarówno urzędowy, jak i prywatny, korzysta z domniemań prawnych³⁰. Istota domniemania prawnego polega na tym, że przepis prawa materialnego nakazuje przyjąć fakt sporny (wniosek domniemania) za prawdziwy na tej podstawie, że udowodniony został inny fakt mający związek z tym pierwszym (podstawa domniemania)³¹. Dokumenty urzędowe i prywatne korzystają z domniemania prawdziwości (autentyczności). Domniemanie prawdziwości polega na przyjęciu, że organ, który figuruje w dokumencie jako wystawca, jest tym, który go sporządził³². Zaprzeczenie prawdziwości dokumentu wynika z zarzutu sfalszowania lub podrobienia dokumentu. Dokument podrobiony to dokument sporządzony przez inną osobę niż ta, od której ma pochodzić, a dokument przerobiony to taki, który został zmieniony przez osobę nieuprawnioną³³. W szczególności może to polegać na sfalszowaniu: osnowy dokumentu, druku firmowego, daty, podpisu lub innych części składowych dokumentu. Za dokument nieautentyczny należy uznać również taki, który został wystawiony przez osobę nieuprawnioną do jego wystawienia. Zarzut sfalszowania dokumentu elektronicznego może polegać np. na podważeniu jego autorstwa lub integralności danych³⁴. W odróżnieniu od dokumentów prywatnych dokumenty urzędowe korzystają również z domniemania zgodności zawartych w nich oświadczeń z prawdą (art. 244 § 1 i art. 252 KPC). Polega ono na uznaniu zgodności z prawdą tego, co zostało w dokumencie urzędowo stwierdzone.

²⁷ A. Klich, Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym, Biegły lekarz, Warszawa 2016, s. 50.

²⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego..., s. 495.

²⁹ A. Klich, Dowód z opinii biegłego..., s. 251.

³⁰ K. Knoppek, Dokument..., s. 66.

³¹ H. Dolecki, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2013, s. 190.

³² K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego..., s. 495.

³³ L. Peiper, Komentarz do Kodeksu postępowania..., s. 918.

³⁴ B. Kaczmarek-Templin, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012, s. 104.

Wszystkie domniemania prawne określające moc dowodową dokumentów są wzruszalne za pomocą wszelkich środków dowodowych. Strona zaprzeczająca prawdziwość dokumentu urzędowego albo twierdząca, że zawarte w nim oświadczenia organu, od którego dokument ten pochodzi, są niezgodne z prawdą powinna okoliczności te udowodnić zgodnie z art. 252 KPC. W zakresie wskazanego przepisu strona może korzystać z wszelkich środków dowodowych. Jeżeli strona zaprzecza prawdziwości dokumentu prywatnego albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenie osoby, która je podpisała, od niej nie pochodzi, obowiązana jest okoliczności te udowodnić. Jeżeli jednak spór dotyczy dokumentu prywatnego pochodzącego od innej osoby niż strona zaprzeczająca, prawdziwość dokumentu powinna udowodnić strona, która chce z niego skorzystać (art. 253 KPC). Z tego przepisu wynika, iż zaprzeczenie prawdziwości dokumentu prywatnego złożonego przez jedną ze stron postępowania przenosi na stronę zaprzeczającą ciężar wykazania, że dokument jest nieprawdziwy. Strona, która w złej wierze lub lekkomyślnie zgłosiła zarzuty przewidziane w art. 252 i 253, podlega karze grzywny. Zakres przedmiotowy wskazanego przepisu obejmuje poza stroną postępowania również jej pełnomocnika, interwenienta ubocznego oraz inne podmioty postępowania.

Oparcie wyroku na dokumencie podrobionym lub przerobionym może stanowić podstawę wznowienia postępowania (art. 403 § 1 KPC). Problematyka sfalszowanych dokumentów jest przedmiotem szczegółowych rozważań prawa karnego materialnego i procesowego, do których odniesienie się wychodzi poza zakres tematu niniejszego opracowania.

Rozwój nowoczesnych technologii skutkowało koniecznością zmiany tradycyjnie ujmowanego dokumentu. Istotne znaczenie dla analizowanego zagadnienia ma definicja dokumentu elektronicznego zawarta w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady UE Nr 910/2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym³⁵, która w art. 2 pkt 35 objaśnia dokument elektroniczny jako każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne. Zakres powołanej definicji obejmuje elektroniczny dokument prywatny uregulowany w art. 245 KPC. Ponadto korespondują z nią art. 244 i 308 KPC.

Procesowe znaczenie podpisu

Problematyka podpisu jako elementu konstytutywnego dokumentu była przedmiotem zainteresowania przedstawicieli doktryny i judykatury już w okresie międzywojennym³⁶. Zagadnienie to analizowano również po uchwaleniu Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.³⁷. W obowiąz-

ującym stanie prawnym ustawodawca nie rozstrzygnął kwestii charakteru podpisu jako konstytutywnego elementu dokumentu. Ograniczone ramy niniejszego opracowania wyłączają możliwość wyczerpującego ujęcia problematyki podpisu i jego treści. Stąd jedynie możliwe jest odniesienie się do podpisu jako elementu elektronicznego dokumentu prywatnego i zasygnalizowania zagadnień z nim związanych.

Z treści art. 245 KPC jednoznacznie wynika, że koniecznym elementem dokumentu prywatnego (zarówno elektronicznego, jak i w formie pisemnej) jest podpis osoby, którym w nim złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Zastanawiając się nad funkcją podpisu w obrocie prawnym, *K. Knoppek* wymienia cztery: a) identyfikacyjną; b) polegającą na zamiarze wywołania określonych skutków; c) polegającą na wskazaniu, iż dokument opatrzony podpisem zawiera wersję ostateczną danego oświadczenia, aprobowaną przez jego autora; d) zakończenia dokumentu³⁸. Prowadzi to do wniosku, iż podpis jest łącznikiem oświadczenia z osobą, która je składa. Wynika z tego uznanie podpisu jako niezbędnego elementu dokumentu.

W zależności od rodzaju nośnika, na którym zapisywany jest dokument, oraz zastosowanej techniki utrwalania danych wyróżnić można: podpis własnoręczny i elektroniczny³⁹. Definicję legalną podpisu elektronicznego wprowadziła dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 1999/93/WE z 13.12.1999 r. w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych⁴⁰. Zgodnie z tym aktem normatywnym wyróżniane były trzy rodzaje podpisów elektronicznych: a) podpis elektroniczny; b) zaawansowany podpis elektroniczny; c) kwalifikowany podpis elektroniczny. Akt unijny został implementowany do polskiego systemu prawnego w drodze ustawy z 18.9.2001 r. o podpisie elektronicznym⁴¹. Polska ustawa wprowadziła dwa rodzaje podpisów elektronicznych: podpis elektroniczny oraz bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego

³⁵ Dz. Urz. UE L Nr 257, s. 73; dalej jako: rozporządzenie Nr 910/2014.

³⁶ Więcej na ten temat: *Z. Pazdro*, Podpis w postępowaniu administracyjnym, RPiE 1935, Nr 1, s. 20; *S. Kruszelnicki*, Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Poznań 1938, s. 338; wyrok SN z 1.3.1935 r. CIII 532/34, WP 1936, Nr 3 poz. 50.

³⁷ *Z. Radwański*, Zarys części ogólnej prawa cywilnego, Warszawa 1979, s. 175; *tenże*, Prawo zobowiązań, Warszawa 1986, s. 453; *B. Kaczmarek-Templin*, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012, s. 60 i n.; *D. Szostek*, Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa 2012, s. 77 i n.; uchwała SN z 23.4.1960 r. 3 CO 8/60, PiP 1960, Nr 11, s. 888–890.

³⁸ *K. Knoppek*, Dokument..., s. 38–41.

³⁹ *J. Jankowski*, Podpis elektroniczny w obrocie prawnym, Warszawa 2007, s. 32–33.

⁴⁰ Dz. Urz. UE L Nr 257, s. 73.

⁴¹ Dz. U. Nr 130, poz. 1450 ze zm. – nieobow.; dalej jako: Podpis EU.

kwalfikowanego certyfikatu. Rozporządzenie uchyliło wyżej wskazaną dyrektywę i od 1.7.2016 r. jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich UE. Wspomniany akt normatywny zrównał w skutkach prawnych kwalifikowany podpis elektroniczny z podpisem własnoręcznym. Zgodnie z art. 25 rozporządzenia Nr 910/2014 podpisowi elektronicznemu nie można odmówić skutku prawnego ani dopuszczalności jako dowodu w postępowaniu sądowym wyłącznie z tego powodu, że podpis ma postać elektroniczną lub nie spełnia wymogów kwalifikowanych podpisów elektronicznych. Kwalifikowany podpis elektroniczny ma skutek prawny równoważny podpisowi własnoręcznemu, natomiast oparty na kwalifikowanym certyfikacie wydanym w jednym państwie członkowskim powinien być uznawany za kwalifikowany podpis elektroniczny we wszystkich pozostałych państwach członkowskich UE. Wskazane rozporządzenie wprowadza nowe oraz na nowo definiuje dotychczasowe pojęcia: podpis elektroniczny, zaawansowany podpis elektroniczny (dotychczas nieobecny w prawie polskim), kwalifikowany podpis elektroniczny (zastąpił bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany ważnym kwalifikowanym certyfikatem w rozumieniu art. 3 ust. 2 PodpisEIU), pieczęć elektroniczną, zaawansowaną pieczęć elektroniczną (pojęcia niewystępujące do wejścia w życie rozporządzenia w prawie polskim).

W tej materii kluczowe znaczenie ma ustawa z 5.9.2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej⁴², określająca: a) krajową infrastrukturę zaufania; b) działalność dostawców usług zaufania, w tym zawieranie certyfikatów podpisów elektronicznych i pieczęci elektronicznych; c) tryb notyfikacji elektronicznej; d) nadzór nad dostawcami usług zaufania. Przepisy wskazanej ustawy nie znajdują zastosowania do identyfikacji elektronicznej lub świadczenia usług zaufania wykorzystywanych wyłącznie w zamkniętych systemach wynikających z przepisów prawa, porozumień lub umów zawartych przez określoną grupę uczestników⁴³. Wzrost podpisu nie przysługuje wszelkim jego odwzorowaniom mechanicznym np. przez kalkę, faksymile, pieczętkę i in.

Ponadto należy podkreślić, że waloru dokumentu w rozumieniu art. 245 KPC nie spełnia anonim. Jak zauważa *W. Berutowicz* na moc dowodową dokumentu niepodpisanego wpływ ma także okoliczność, czy wystawca dokumentu jest znany⁴⁴. Ze swojej istoty składanie oświadczeń bez podpisu nie jest zachowaniem zasługującym na społeczną aprobatę i stąd anonim nie powinien być brany pod uwagę jako dowód w sprawie rozpoznawany przez sąd.

Elektroniczny dokument prywatny a konieczność informatyzacji postępowania cywilnego

Postępowanie dowodowe jest procesem złożonym przebiegającym wieloetapowo. Pierwszy etap obejmuje decyzje organu procesowego o dopuszczeniu danego środka dowodowego, kolejny zaś to jego przeprowadzenie na podstawie obowiązujących przepisów. Zadaniem postępowania dowodowego jest obiektywne ustalenie stanu faktycznego sprawy, na bazie którego zostanie wydane merytoryczne rozstrzygnięcie. W kontekście zagadnień związanych z wprowadzeniem do polskiego systemu prawa elektronicznego dokumentu prywatnego konieczne staje się zaakcentowanie zmian zachodzących w cywilnym postępowaniu sądowym, związanych z informatyzacją tego postępowania.

Na gruncie art. 233 KPC została unormowana zasada swobodnej oceny dowodów, która zgodnie ze stanowiskiem prezentowanym przez *A. Klich* została sformalizowana w minimalnym stopniu (poza niektórymi postępowaniami odrębnymi), przez zobowiązanie sądu do wszechstronnego rozważenia zebranego materiału⁴⁵. Artykuł 233 § 1 KPC przy uwzględnieniu treści art. 328 § 2 KPC nakładają na sąd orzekający obowiązki: a) wszechstronnego rozważenia materiału zebranego w sprawie; b) uwzględnienia wszystkich dowodów przeprowadzonych w postępowaniu; c) skonkretyzowania okoliczności towarzyszących przeprowadzeniu poszczególnych dowodów mających znaczenie dla oceny ich mocy i wiarygodności; d) wskazania jednoznacznego kryterium argumentacji pozwalającej na weryfikację oceny w przedmiocie uznania dowodu za wiarygodny bądź też jego zdyskwalifikowanie; e) przytoczenia w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia dowodów, na których oparł się sąd, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności⁴⁶. Granice swobodnej oceny dowodów wyznaczają normy obowiązującego prawa. Ponadto ocena ta powinna być poparta doświadczeniem życiowym, regułami logicznego myślenia oraz pewnym poziomem świadomości prawnej sądu rozpoznającego konkretną sprawę.

Procesowe znaczenie elektronicznych dowodów prywatnych w postępowaniu cywilnym jest związane z możliwością

⁴² T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 162 ze zm.

⁴³ *K. Flaga-Gieruszyńska*, [w:] *A. Zieliński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 500.

⁴⁴ *W. Berutowicz*, *Postępowania cywilne*, Warszawa 1996, s. 196.

⁴⁵ *A. Klich*, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*. Biegły lekarz, Warszawa 2016, s. 17.

⁴⁶ *K. Flaga-Gieruszyńska*, [w:] *A. Zieliński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 478.

zapoznania się z nimi przez sąd, w konsekwencji decyzjami o ich dopuszczeniu i przeprowadzeniu na podstawie obowiązujących przepisów. Czynności organu procesowego związane z dowodami uzyskanymi z mediów elektronicznych, w tym elektronicznego dokumentu prywatnego, wymagają odpowiedniej infrastruktury teleinformatycznej, w którą powinny być wyposażone jednostki wymiaru sprawiedliwości. Z tego punktu widzenia należy podkreślić służebną rolę informatyzacji dla przebiegu postępowania cywilnego oraz dla organizacji wymiaru sprawiedliwości. Zadanie to może realizować sprzęt dedykowany utrwalaniu przebiegu postępowania. Ponadto należy dostrzegać konieczność modyfikowania infrastruktury sądownictwa, uzupełniając ją o nowoczesne technologie. Problematykę związaną z pozyskiwaniem przez sąd informatycznych nośników danych, na których zapisana jest treść podlegająca osądowi, regulują art. 254 § 2¹ i 2² KPC. Zgodnie z nimi sąd w razie potrzeby może wezwać wystawcę dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do jego uzupełnienia. Należy przy tym podkreślić, że przepis ten jest błędnie sformułowany, ponieważ odnosi się do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym ten dokument został zapisany, a zgodnie z ustawową definicją to właśnie ten nośnik jest dokumentem. Podobnie niepoprawnie jest skonstruowany przepis, który określa, że uwolnić się od tego obowiązku może wyłącznie ten, kto na pytanie, czy dokument sporządzono na tym informatycznym nośniku danych lub czy pochodzi on od niego, mógłby jako świadek odmówić zeznań.

Zgodnie z zasadą bezpośredniości sąd, który ma wydać wyrok w danej sprawie cywilnej, powinien zetknąć się bezpośrednio z całym zgromadzonym w niej materiałem, będącym podstawą rozstrzygnięcia. Implikuje to konieczność przeprowadzenia dowodu bezpośrednio przed sądem orzekającym. Według *K. Flagi-Gieruszyńskiej* zasada ta nie ma charakteru bezwzględniego ze względów praktycznych oraz z uwagi na reguły ekonomiki procesowej⁴⁷. Stąd też na gruncie postępowania cywilnego występują wyjątki od wskazanej zasady, które nie powinny być wykładane rozszerzająco. Zdaniem tej Autorki wyjątki od zasady bezpośredniości nie dotyczą postępowania dowodowego w ogólności, gdyż odnosić się mogą wyłącznie do poszczególnych środków dowodowych, tj. charakteru dowodu albo względu na poważne niedogodności, lub niewspółmierności kosztów w stosunku do przedmiotu sporu (art. 235 § 1 KPC)⁴⁸.

Pierwsze ze wskazanych kryteriów odnosi się do charakteru dowodu, jego właściwości fizycznych i innych. Zgodnie z art. 235 § 2 KPC sąd orzekający może postanowić o przeprowadzeniu takiego dowodu na odległość przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie czynności. Drugi przypadek odnosi się do reguł ekonomiki procesowej, nakazującej eliminację kosztów zbędnych lub niewspółmiernych do wartości przedmiotu sporu.

W kontekście wyżej przedstawionych zagadnień należy zaakcentować ich nierozzerwalny związek z koniecznością informatyzacji postępowania cywilnego wynikający z prawa do rzetelnego procesu sądowego definiowanego w art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁴⁹. W Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczącej czynności sądowych i innych czynności prawnych na rzecz obywateli poprzez wykorzystanie nowych technologii, już w 2001 r. przedstawiono konkretne działania służące poprawie funkcjonowania sądownictwa dzięki wykorzystaniu komunikacji elektronicznej⁵⁰. Dostrzegając ów związek, polski ustawodawca uzupełniał przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o kolejne regulacje dopuszczające możliwość wykorzystywania nowoczesnych technologii. Wprowadzane rozwiązania charakteryzowały się jednak rozwiązaniami selektywnymi, sprowadzającymi się do przypadków dopuszczenia możliwości elektronicznego przeprowadzenia konkretnych czynności w konkretnych postępowaniach⁵¹. Wiele z wprowadzanych zmian związanych było i jest z koniecznością dostosowania polskiego prawa do prawa UE, np. wyżej przedstawionego rozporządzenia Nr 910/2014.

Podsumowanie

Elektroniczny dokument prywatny nie modyfikuje w istotny sposób dokumentu w postaci tradycyjnej (papierowej), ponieważ nie prowadzi do eliminacji elementów konstytuujących jego treść. Prowadzi to do wniosku, że podlega on takim samym rygorom jak jego tradycyjny odpowiednik. Wprowadzenie do ustawy procesowej elektronicznego dokumentu prywatnego jest związane z dostrzeżeniem przez ustawodawcę konieczności zmian zachodzących w społeczeństwie związanych z rozwojem nauki oraz postępowaniem w dziedzinach informatyzacji i cyfryzacji oraz obowiązkiem dostosowania polskiego prawa do prawa międzynarodowego, w tym wynikających z przepisów UE.

Z tego też względu należy zaakcentować konieczność uwzględnienia zmian technologicznych w obrębie funk-

⁴⁷ *Ibidem*, s. 483.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 484.

⁴⁹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁵⁰ Communiqué of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2001) of 28 th February 2001 on the diversity of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies; <https://wod.coe.int/ViewDoc.jsp?id=188899> Strategia modernizacji przestrzeni sprawiedliwości w Polsce & Site=COE (dostęp z 8.1.2019 r.).

⁵¹ A. Kościółek, [w:] *K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek* (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2016, s. 45.

cjonowania wymiaru sprawiedliwości. Należy podkreślić potrzebę popularyzowania i funkcjonowania systemów informatycznych w oparciu na najnowsze rozwiązania technologiczne, które są niezbędne do przedstawienia organowi procesowemu dowodów, mających swoje źródło w mediach elektronicznych. Z pewnością wpłynie to pozytywnie na zwiększenie zaufania obywateli do wymiaru

sprawiedliwości, którzy wstępując na drogę sądową, realizują przysługujące im konstytucyjne prawo do sądu. Ponadto poprawi również efektywność pracy jednostek organizacyjnych sądów i przyczyni się do usprawnienia procedur, co może przełożyć się pozytywnie na ekonomikę całego postępowania.

Słowa kluczowe: dowód, dokument, informatyzacja.

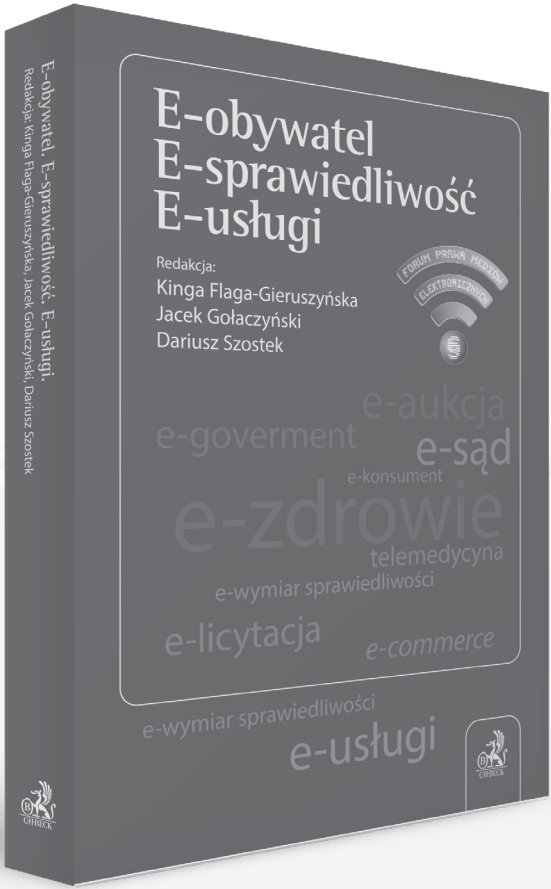
Proof from private a electronic document regarding civil procedure

The subject of the present study are issues connected with the definition of a concept of a "private electronic document". At the same time, the author discusses issues regarding admissibility and proof of a private electronic document in the context of necessity of computerization of a civil procedure.

Keywords: proof, document, computerization.

E-obywatel
E-sprawiedliwość
E-usługi

Zamów: tel. 81 46 13 300
www.ksiegarnia.beck.pl